

MEMORY AND AUTOBIOGRAPHY IN VALERIU ANANIA'S LITERARY WORK

Constantin Petrea

PhD Student, "Transilvania" University of Braşov

*Abstract: The paper analyzes the relation between autobiography and memory as it reveals itself in the memoir type of writing: **Memoires** and **The Rotonda of the burning poplars**. The objective bibliography marks temporal and chronological benchmarks, drawing a documented and demonstrated outline of the life of a writer. The autobiography breaks out of the environment of temporal constraints and, even if it keeps a referential chronological mark, it still has the liberty of operating a personal time. The "autobiography" often says more, with larger implications about biography. Biography reinterprets itself when there is the autobiographical text. Autobiographical and memorial texts refuse most of the times the exact placement in an area of the nearby genre and specific differences. It is, if not an advantage, at least a challenge to a careful analysis of the concepts of autobiography, memoirs, biographical essay, personal diary as hypostases of the biographic genre. A "biography" which offers countless opportunities of being explored, interpreted, sublimed, either through the hypostasis of the **poetic character/ego**, or in the hypostasis of the **memorialist**, who, in this case especially, proves himself to be extremely meticulous. Biography always requires being adjusted and commented upon in the context of it being written both out of the author's autobiographical writings and from other documents which now come to light through the effort of the researchers dealing with this subject.*

*The analysis of the texts will show us to which extent we can speak of a fictionalization of the personal biography or of an autobiographical agreement which needs a necessary identity between author and narrator. At least in the case of **Memoires** we have to solve the dilemma between the "Foreword" which announces and autobiographical work written hurriedly and the proper text which tells more than a story "of a soul". As it concerns the other texts in the volume **The rotonda of the burning poplars**, beyond the artistic craftsmanship of the portraits, the author suggests a game between the sequential biography of the people evoked and the affective memory, due to which, aware or not, he draws wide autobiographical facts.*

Keywords: memory, autobiography biography, autobiographical agreement, anamnesis

Dacă admitem că literatura modernă este aceea care pune accentul pe „omul care a devenit atât de concret” după expresia lui George Bacovia, atunci înțelegem de ce, literatura contemporană devine expresia, din ce în ce mai fermă, a acestui miraj al faptului trăit, concret, la îndemână și pentru scriitor, dar mai ales pentru cititorul de astăzi. Autobiografiile, memoriile și jurnalele devin foarte prezente în peisajul literar, cu atât mai mult cu cât există și o apetență a cititorului pentru descoperirea și înțelegerea unei realități nemijlocite, exprimată în mod autentic, direct și verosimil. Tentația este cu atât mai mare din partea ambelor tabere: scriitor – cititor, cu cât formele de expresie literară enunțate mai sus, deschid o nouă perspectivă asupra unui univers intim, destinat secretului și individualității, care acum se poate dezvălui oricui intră în contact cu textul.

Problema fundamentală care se pune este dacă aceste scrieri sunt confesiuni veridice, cu un grad mic de intervenție din parte scriitorului „ca într-un proces-verbal” după expresia lui Camil Petrescu sau sunt texte care au suferit de-a lungul timpului numeroase intervenții, transformări, rafinări artistice menite să le propulseze pe orbite operelor literare de ficțiune. Cu alte cuvinte este literatura de sertar capabilă să-și păstreze veridicitatea și autenticitatea în

Section: LITERATURE

opозиție cu literaritatea? Tocmai proliferarea acestui tip de literatură a adus în atenția specialiștilor și nevoia unor delimitări conceptuale care să fixeze din punct de vedere terminologic granițele, oricum proteice, ale acestor specii literare, cum sunt autobiografiile, memoriile și jurnalele. Însă deseori aceste specii devin ele însele dificil de delimitat și încadrat într-o formă preexistentă, adesea ele fiind recunoscute într-un amestec interesant de autenticitate și ficțiune, de intimitate și dorința de a epata.

În cazul *Memoriilor*, în mod legitim ne întrebăm în ce măsură memoria poate contura o biografie credibilă mai ales când textul este scris, după mărturisirea autorului, „cu repeziciune” sau sub imperiul lucrului nespus „Am uitat să notez (și cred că-mi scapă multe)...”¹ Nu devine cumva acest subiect al propriei biografii un construct social, o imagine preferabilă pentru sine și pentru un eventual cititor, decât una a realității? Cu atât mai mult cu cât vorbim despre o biografie incomodă, cu multe perioade tulburi și încă nelămurite (ne referim la modul în care Valeriu Anania reușește să părăsească România comunistă în anul 1965) și, desigur, cu voci contestate la adresa acestui volum. Dincolo de măiestria limbajului și forței expresive, dincolo de talentul literar pe care Valeriu Anania îl confirmă și în opera beletristică, textul *Memoriilor* vorbește uneori direct, alteori subtil despre o întreagă perioadă istorică, în care sub haina pribegiei continue, memorialistul observă și se observă, mărturisește și se mărturisește, reușind ca în background-ul propriei sale istorii să stabilească puncte de reper importante ale istoriei obiective.

Foarte util în analiza acestui text, este comentariul pe care îl propune Eugen Simion romanului autobiografic al lui Günter Gass, *Decojind ceapa*. Încercând o deslușire a relației dintre memorie și biografia personală, criticul recunoaște că la intersecția dintre dimensiunea subiectivă a reprezentării realității și biografia obiectivă, granițele dintre formele de expresie artistică se estompează, făcând aproape imposibilă clasificarea operei rezultate într-una dintre speciile cunoscute ale memorialisticii. Criticul Eugen Simion sintetizează în câteva fraze problemele pe care le generează întotdeauna încercarea de a lucra cu conceptele care intră în sfera memorialisticii. Multe din scrierile memorialistice se trădeză pe parcursul narațiunii confesive, îmbrăcând diverse forme de expresie dificil de încadrat într-o formă standard. Referindu-ne la lucrările supuse analizei noastre ne aflăm în aceeași ipostază a criticului derutat de ambiguitatea construirii discursului narativ. *Memoriile* lui Valeriu Anania se cuvine a fi analizate cu grija de a surprinde toate aspectele care țin nu numai de forma de expresie, dar și de capacitatea lor de a immortaliza o lume. Volumul de memorii al lui Valeriu Anania se cuvine a fi analizat cu grija de a surprinde toate direcțiile. Textul este, până la un punct, autoreferențial, autorul de pe copertă fiind același cu naratorul, discursul are ca subiect persoana autorului, dar și memorialistic ceea ce presupune că obiectul discursului devine în primul rând contextul istoric pe care îl traversează autorul. Esența autobiografiei o constituie pactul de identitate al autorului (din accepția lui Phillippe Lejeune), respectiv convenția lui eu, cel de pe copertă, care promite că va mărturisi totul despre sine. În condițiile date, ale unor delimitări conceptuale destul de variate și de proteice volumul *Memorii* propune un tip de discurs eterogen în mixtura căruia intră mai toate formele de expresie ale biografiei: autobiografie, memorii, eseul autobiografic, reflecțiile personale care au menirea de a schița „o mărturie nu numai a unei lumi, ci și a unui suflet.”² „Nu-i suficient pentru a discredita memoria, instrumentul nostru principal de lucru când e vorba de literatura confesivă?”³

---

¹ Valeriu Anania, *Memorii*, cu o cronologie de Ștefan Iloaie Editura Polirom, Iași, 2011, p.83;

² Valeriu Anania, *op.cit.*, p. 16;

³ Eugen Simion, *Autobiografie, roman autobiografic, roman-memorii, eseu autobiografic? (I); Günter Grass: Decojind ceapa*; Cultura nr.:175 / 2008-05-29 / Secțiunea: Cultura literară : în ariergarda avangardei în <http://revistacultura.ro/cultura.php?articol=2667>, consultat în data de 30 martie 2018;

Însemnările zilnice devin o formă de oglindire a memoriei în volumul *Memorii*, dar și în eseurile subiective și autobiografice din *Rotonda plopilor aprinși*, creionează nu numai imaginea unui om, ci și a unei epoci în care rezistența prin cultură devenise, poate, singura posibilitate de menținere a unei identități autentice. Ele devin, în egală măsură și un suport concret de înțelegere a operei beletristice. Rememorările autorului au o dublă valență. Privind aspectul documentar, istorico-literar, ele constituie o sursă informativă de cea mai mare autenticitate cuprinzând o suită de date și elemente noi, completând și intensificând portretul de până acum al personalității autorului și totodată deschizând noi perspective în cercetarea și cunoașterea ambianței literare din epoca sa, cercetare căreia nu i s-a acordat suficient spațiu critic.

Perspectiva oferită de *Memorii*, de amintirile așternute pe hârtie la diverse răstimpuri, este vastă, încadrând aproape toate momentele pe care autorul el consemnează. Ceea ce trebuie menționat și poate constitui o direcție nouă de investigare este cum și-a selectat scriitorul informația pe care a concentrat-o în acest volum? Pe lângă cuvenitele aprecieri care s-au concretizat în spațiul public după publicarea lui, volumul provoacă și o serie de nedumeriri pornind de la schimbarea datei de publicare și până la eterogenitatea volumului care cuprinde nu doar memorii în adevăratul sens al cuvântului, ci și evocări, portrete și chiar episoade cu un vădit caracter de jurnal precis în care însemnarea zilnică devine un mod de a immortaliza clipe. Analiza holistică a textului ne obligă să luăm în considerare trei momente importante pe care se etajează volumul: tinerețea călugărului Bartolomeu sub umbra etichetei de legionar, colaborarea cu patriarhul Justinian Marina și perioada americană și, pentru că face parte din perioada foarte recentă, intervalul 1989-2007 în care găsim de altfel mai multe formule literare, iar prezentarea evenimentelor este realizată prin numeroase glisări pe axa temporală. În fapt *Memoriile* lui Anania pendulează permanent, în încercarea de a-și găsi punctul comun, *între memorie*, mereu supusă amneziilor, omisiunilor intenționate și *biografia reală*, reconstituită, în parte, nu numai pe documente, ci și pe memoria altora. Acest lucru se reflectă și în Cuvântul înainte al părții a II-a a volumului în care mărturisește: „Multe din reperatele trecutului mi-au pierit din amintire, dar îmi sunt de folos câteva agende cu însemnări sumare. Nici acum nu urmăresc efecte stilistice; îmi propun doar să fiu veridic.”⁴ Această a doua însemnare, lapidară, și prin aceasta precisă, pune ceea ce va urma în a doua parte sub semnul veridicității. Adică un discurs autobiografic, cu însemnări precise menite să alcătuiască imaginea celui care îl scrie. Citindu-l, ai destule motive să crezi că genul autobiografic este depășit intervenind de cele mai multe ori memoriile (susținute după declarația autorului de cele câteva agende cu însemnări), portretele literare, însemnările cu caracter jurnalistic, dar și propriile reflecții cu privire la anumite probleme. Explicația poate fi pe de o parte cea ilustrată de Eugen Simion în eseu amintit mai sus: „Încă un semn că genurile biograficului se cheamă și se ajută între ele ori de câte ori este nevoie. Și, ca să fiu până la capăt drept, să spun că ele se combină chiar și atunci când nu este o stringentă nevoie...narațiunea confesivă, bazându-se pe amintiri și mai puțin pe documente, primește de-a valma fantasmale trecutului inscripționate pe foile subțiri de ceapă ale memoriei. înscrise, dar niciodată sigure, totdeauna aproximative, interpretabile.”⁵

Autorul însuși pune sub semnul întrebării ideea de text memorialistic al volumului prin simplul fapt că acceptă publicarea contrar dorinței inițiale de a fi publicat la 5 ani după moarte. Se ridică astfel întrebarea, legitimă de altfel, ce anume a determinat ca această hotărâre să fie contramandată? Poate un asemenea demers să pună sub semnul întrebării

---

⁴ Valeriu Anania, op.cit, p. 357;

⁵ Eugen Simion, <http://revistacultura.ro/cultura.php?articol=2667>, consultat în data de 30 martie 2018;

credibilitatea unui volum de memorii? Mai este autenticitatea punctul forte al acestui tip de scriere? Sau intenția a fostă aceea de a se livra publicului cititor un Bartolomeu Anania deja așteptat, deja conturat până atunci în mediile intelectuale? Greu de spus! Ceea ce se poate reproșa, sub aspectul nu numai estetic, dar și biografic, volumului, în întregul lui, este de fapt inegalitatea narativă concretizată pe de o parte prin expuneri largi și minuțioase ale unor momente din viața scriitorului și despre care se consideră că i-ar fi favorabile, pe de altă parte prin comprimări masive ale narațiunii în cazul unor evenimente la fel de importante, cel puțin pentru nevoia cititorului de a nu se simți trădat. Dincolo de aspectele enunțate, cititorul obiectiv nu poate să nu observe și o anumită tendință narcisistă în creionarea propriei persoane, care se manifestă cu precădere în a doua parte a *Memoriilor*.

Încercând aventura *Memoriilor* (text apărut în 2008 surprinzător deoarece autorul hotărâse publicarea textului după moartea sa), text central al scrierilor sale, descoperim câteva chei de interpretare a relației scriitorului cu timpul, istoria și memoria evenimentelor cu cei doi poli săi: amnezia – uitarea deliberată sau violentă (independentă de voința scriitorului) și anamneza – reconectarea cu trecutul, cu o biografie mai degrabă interioară decât exterioară, care poate explica universul artistic și parcursul biografic. Opera literară a lui Valeriu Anania, din perspectiva celor două concepte avute în vedere, devine mai interesantă în primul rând din perspectiva volumului *Memorii*. Volumul este o radiografie subiectivă a parcursului existențial al omului Valeriu (Bartolomeu) Anania construit într-o cvasi-cronologie care face apel la numeroase amănunte de ordin biografic tocmai pentru a așeza într-o necesară ordine un document al existenței personale. Și totuși abordările naratologice sunt diferite. Textul se structurează pe confesiune cu impresia relatării detaliate a evenimentelor fiind prezente și abordările de tip jurnalistic. Discursul în totalitatea lui este centrat pe ideea configurării un Valeriu Anania aproape de ideal. Omul incisiv, integru, apt și dispus să sufere pentru un ideal național care de multe ori se confundă cu cel al idealului religios, autorul simte prigoana prin care trece în diferite etape drept un martiriu și chiar se întreabă dacă, odată pus în fața unui astfel de context ar putea să răspundă cu demnitate. Este de înțeles o astfel de atitudine mai ales în prima parte a *Memoriilor* când este relatată și perioada de tinerețe cu entuziasmul ei previzibil. Ispita idealizării propriei persoane însă nu dispăre nici în celelalte pagini unde descoperim un Valeriu Anania posesor al tuturor răspunsurilor, deținător al tuturor strategiilor, în orice caz, omul aflat întotdeauna la locul potrivit și cu idei salutare în situații de criză. O lectură responsabilă invită la lungi momente de reflecție vizavi de credibilitatea detaliului și de aici de credibilitatea întregului. Cu atât mai mult cu cât avem de-a face cu un maestru al cuvântului pe care nu-l poți bănuși de imprecizii. Demersul interpretării acestui volum este cu atât mai dificil cu cât el este neomogen. În mare parte cuprinde o „istorie personală” atent așezată în pagină într-o cronologie care trădează faptul că memoriile nu sunt produsul primului condei. Pe de altă parte volumul conține spre final portrete similare cu cele zugrăvite în *Rotonda plopilor aprinși* ceea ce stabilește o relație complementară între cele două texte ambele fiind rezultatul recuperării unor persoane și personalități care și-au lăsat amprenta asupra omului Valeriu Anania.

Cât din *Memorii* reprezintă un act deliberat îndreptat spre o imagine ideală a sinelui și cât este o anamneză cu sensul de recuperare pe cât se poate, obiectivă, a unui trecut sinuos, pe care, reluându-l prin lectură să-l poți judeca? Care este miza textului? Granița dintre ficțiune și nonficțiune în cele peste 600 de pagini ale acestei aventuri ar trebui să ne intereseze în măsura în care ea devine o zonă în care amnezia firească, la fel și cea conștientă coexistă cu anamneza.

Cuvântul înainte, o lapidară punere în context a operei, este menit să orienteze eventualul cititor care se aventurează și el într-un joc al memoriilor. El este conștient de

notorietatea scrierilor sale, cu atât mai mult cu cât statura sa scriitoricească este/va fi dublată de una eclesială. Opera autobiografică are așa cum am spus, un minim de orientare așezat în Cuvântul înainte undemărturisirea este clară: „Nu am ținut niciodată un jurnal.” Dar nu este singurul memorialist care mărturisește acest lucru. O face Paul Valery în *Ego, Cahiers, I*⁶: „Nu țin și n-am ținut niciodată un jurnal al zilelor mele, eu notez ideile mele. Ce-mi poate spune biografia mea?! Și ce-mi spun zilele care se duc?!”. Tot astfel și Roland Barthes își începe „scurtele lui reflecții”, *Deliberation* cu următoarea frază: „N-am ținut niciodată un jurnal sau, mai degrabă, n-am știut niciodată dacă trebuie să țin unul. Câteodată încep să scriu, și apoi, foarte repede, abandonez – și totuși, mai târziu reîncep.”⁷ Nevoia de a nota evenimentele memorate și de a le lega într-un sens care să reprezinte apoi o minimă biografie este, se pare, o tentație care se manifestă la foarte mulți dintre scriitorii care au nevoie într-un fel sau altul de o dedublare în spațiul literar. Ceea ce ar însemna că, aici, materialul narativ nu a fost scris în proximitatea desfășurării evenimentelor, ci ulterior, uneori la distanțe enorme de timp dacă luăm în calcul fragilitatea memoriei în raport cu detaliul. Tocmai acest lucru ne atrage atenția! Că cele aproximativ 700 de pagini de memorii abundă în detalii că și când textul ar fi fost redactat într-o ordine temporală de invidiat. Autorul cunoaște această inadvertență între propria mărturisire și conținut și, în consecință, simte nevoia unei explicații: „Le-am scris în grabă, cu ochii pe calendar, fără meșteșug și fără pretenții, căutând să le țin amintirilor o curgere în timpul lor, care totuși suferă de unele aproximații.”⁸ Aceste „aproximații” constituie, după părerea noastră, corespondentul detaliilor care au rolul și meritul de a lega structura de rezistență a unei biografii impresionante. Însă prezența lor pune sub semnul întrebării, în mod logic, credibilitatea discursului autobiografic. Miza *Memoriilor* este una a reconfigurării unei realități sau cititorul/cercetătorul trebuie să facă eforturi considerabile să recupereze datele realității dintr-o istorie a „sufletului meu”⁹? Pactul pe care-l propune Valeriu Anania este clar: *Memoriile* sunt și trebuie să fie, pe lângă mărturia unei lumi, o mărturie a sufletului. Așadar recuperarea unui timp, al unei lumi se realizează, în acest caz printr-o anamneză personală. Fuga de amnezie sub orice formă s-ar instala aceasta devine o miză importantă. Anania însă nu este interesat atât de o rescriere a istoriei pe care a trăit-o cât, mai ales, de felul în care a trăit-o și înțeles-o personal și de modul în care a reacționat la agresivitatea acesteia.

Firește intenția nedeclarată mereu, dar intrinsecă a oricărui demers autobiografic este aceea de a mărturisi adevărul despre parcursul vieții celui care scrie. Valoarea de adevăr se subînțelege în acest caz deoarece spre deosebire de opera de ficțiune, textul autobiografic trebuie să ilustreze tocmai un adevăr ca rezultat al rememorării. Efortul anamnetic are ca rezultat o recompunere a realității și nu realitatea în sine, obiectivă. Pe de altă parte valoarea de adevăr nu mai poate fi privită în mod obiectiv, adevărul devine convingere, parte a experienței personale, deoarece fiecare persoană are o reprezentare singulară a realității. În *Memorii* are loc tocmai această mutație de la Adevăr la adevăr personal, experimentat. În această lumină trebuie citit și înțeles volumul. Relația anamneză, ca recuperare dureroasă și costisitoare a propriului eu – amnezie, ca refuz continuu de a accepta agresiunea și teribilul realității poate da răspuns unor critici în care este reliefată intenția autorului de a-și idealiza,

---

⁶ Paul Valery, *Ego Cahiers, I*, Editions Gallimard, 1973, p. 213-214, apud Eugen Simion, *Ficțiunea Jurnalului intim – Există o poetică a jurnalului?*, Ediția a II-a revizuită și adăugită, Editura Virtual, 2010, p. 13;

⁷ 1979, *Tel Quel*, eseu reprodus în *Le bruissement de la langue*, Editions du Seuil, sept. 1984, apud Eugen Simion, *Ficțiunea Jurnalului intim – Există o poetică a jurnalului?*, Ediția a II-a revizuită și adăugită, Editura Virtual, 2010, p. 16;

⁸ Valeriu Anania, *op. cit.*, p. 15;

⁹ idem, p. 16;

cosmetiza propria imagine în fața cititorului. Crearea unei istorii personale, la frontiera dintre obiectiv și subiectiv, devine expresia încercărilor de căutare a sinelui prin anamneză – un exercițiu al scrierii despre sine este un exercițiu de înțelegere a vieții sale pe care scriitorul și-l asumă, oferind un sens propriului traseu existențial. Volumul devine un mozaic al diferitelor momente mai mult sau mai puțin importante care capătă o sens doar în măsura în care este privit detașat, „de sus” sau în măsura în care încearcă să comunice mai mult autentic decât literar.

Anania nu scrie pentru „scrisul în sine” ci pentru a ieși din sine prin confesiune. Genul autobiografic în care se înscrie acest volum este departe de a fi încadrabil în genul de scriitură pe care francezii îl numesc „écriture du soi”. Din această perspectivă volumul de memorii poate fi considerat un volum autobiografic. Din definiția lui Philippe Lejeune asupra autobiografiei ca „povestire retrospectivă în proză pe care o persoană reală o face despre propria existență, atunci când pune accent pe viața sa individuală, îndeosebi pe „istoria personalității sale”¹⁰, rezultă că textul autobiografic se scrie printr-un efort anamnetic continuu prin care se reface o imagine a trecutului cu referire la contextul în care acestea sunt scrise și desigur cu instrumentele specifice limbajului. Deși această definiție fundamentează scrierea autobiografică pe bazele unui sistem referențial real, recognoscibil și stabil lingvistic, ea introduce și o coordonată esențială autobiografiei și anume componenta originalității, a elementului personal. În același timp textul intră în relație cu cititorul pe care-l angrenează într-un univers fascinant în care nu istoria concretă îi suscită interesul cât mai ales o istorie personală care poate intra în relație directă cu lectorul: „O autobiografie nu este doar un text istoric în care autorul se angajează să spună adevărul prin opoziție cu ficțiunea, sau în care autorul nu face nici un angajament, ci îi propune cititorului să-l facă să creadă și îl antrenează într-un joc savuros sau fascinant. O autobiografie, în contrast cu ficțiunea, dar și cu biografia sau istoria este un text relațional: autorul cere ceva cititorului și îi propune ceva.”¹¹

Într-un articol despre autobiografie, Eugen Simion¹² observa interesul pe care îl suscită autobiografia, motivând acest fapt prin referire la două aspecte: existența unui filon autobiografic în orice operă fictivă sau nonfictivă și statutul de „celulă germinativă” care circulă și se combină în memorii, în jurnalul intim, în eseul biografic – adică în mai toate tipurile de scriitură confesivă. Privind din acest punct de vedere este cert că această „celulă germinativă” care se concretizează în *Memorii* poate fi identificată în aproape toată opera epică de ficțiune a scriitorului. Nuclee importante de biografie sunt integrate în structura narativă a colecției de povestiri *Amintirile peregrinului apter* sau a romanului *Străinii din Kipukua*.

Privitor la problema memoriei Valeriu Anania încearcă și un alt exercițiu în procesul de anamneză: iertarea/ nevoia de iertare. În această aventură a memoriei personale în care se amestecă propriile reflecții cu amintirea altor persoane autorul își ferește condeiul de izbucniri sau acuze. Când o face, din goana condeiului, își fundamentează judecățile. Global însă *Memoriile* păstrează calmul memoriei. Nu este vorba de o iertare în sensul cel mai comod al cuvântului și nici măcar în cel biblic. Dar poate fi vorba de iertarea în sensul în care o definea Paul Ricoeur în epilogul cărții sale *Memoria, istoria, uitarea* pe care o explică într-un dialog cu Sorin Antohi: „which is to say that the book takes the perspective of an appeased memory. This is the word that I would like to associate with forgiveness. The appeased

---

¹⁰Philippe Lejeune, *Pactul autobiografic*, traducere de Irina Margareta Nistor, București, Ed. Univers Enciclopedic, 2000, p.12;

¹¹Philippe Lejeune, *Pour l'autobiographie, propos recueillis par Michel Delon*, în Magazine littéraire (Les écritures du Moi: de l'autobiographie a l'autofiction), nr. 409, mai, 2002, p. 14;

¹²Eugen Simion, *Autobiografia*, în Caiete critice, nr. 1–2 (243–244), 2008, p. 18;

memory does not seek to forget the evil suffered or committed. It seeks rather to speak of it without anger. I am thinking of the saying: *Sine ira nec studio*, which comes from Tacitus's *Annals*. Thus, without anger nor prejudice. So, why do I say that there was a moment in my discussion of memory that announced, in a way, the matter of forgiveness? These are my reflections on the recognition of the remembered past: At this point, I speak of the "small miracle of recognition." And I was interested in this without knowing that there was going to be a follow-up in the chapter on forgiveness."¹³

Un moment important în biografia scriitorului este acela când, lipsit de orice posibilitate de a scrie, reține în memorie versuri pe care apoi reușește, în pofida rigorilor închisorii, să le scrie în dublu exemplar pe hârtie. Amnezia artistică este refuzată categoric printr-o anamneză continuă. Fixarea în scris nu reprezintă decât o formă finală a acestui travaliu. Este, poate cel mai important experiment intelectual pe care și-l asumă scriitorul, acela de a scrie „în memorie” sute și mii de versuri, de a le repeta cu stăruință, până când toate acestea au construit un veritabil și convingător univers artistic. este vorba de cele două opere literare care au fost născute în universul interior, „pe creier” și apoi pe hârtie: „M'a întărit Dumnezeu și am lucrat cu mare îndărătnicie zi de zi și noapte de noapte, alcătuind și lepădând mii și mii de versuri, repetând la infinit forma definitivă și recapitulând – o săptămână din cele patru ale lunii – tot ce lucrasem până atunci [...] Lucrasem și înmagazinam în memorie peste zece mii de versuri – teatru și poezie - repetarea îmi solicita mai mult timp, solidaritatea memoriei îmi era deseori amenințată de subnutriție și boală”.¹⁴

Perpetua anamneză, înțeleasă aici ca o rememorare continuă, o recuperare permanentă a propriilor gânduri intră într-o legătură firească cu efortul detașării de o realitate insuportabilă care amenința integritatea fizică a autorului. O anamneză cu miză artistică ce favorizează o amnezie contextuală, sinonimă cu supraviețuirea: „Munca aceasta – și mai ales conștiința creației – mi-au menținut, de-a lungul acelor ani, un echilibru moral de care mulți nu se bucurau. Acest univers interior al meu m'a făcut să îndur cu numai jumătate de suferință toate privațiunile și promiscuitatea vieții de pușcărie.”¹⁵ Șansa transcrierii operelor *Mășterul Manole* și *Steaua Zimbrului* vine în mod neașteptat în aceeași pușcărie care a și generat acest timp de experiment forțat. Amnezia se manifestă în textul pe care-l avem în vedere mai degrabă prin omisiune. Fie nu sunt importante anumite detalii, fie ele sunt lăsate cu bună știință într-o anumită umbră a mărturisirilor personale sub veșmântul „grabei” sau al neputinței de a cuprinde totul în scris.

În *Memorii* și *Rotonda plopilor aprinși*, scriitorul încearcă o dublă ipostază: de memorialist, autobiograf, și în același timp un atent portretist al unor personalități pe care le-a cunoscut îndeaproape. În acest context Valeriu Anania își schițează autobiografia din perspectiva memoriei mai mult sau mai puțin recente, inserând și numeroase puncte de reper pentru creionarea biografiei personalităților vremii. Figura proeminentă a Memoriilor este,

---

¹³*Memory, History, Forgiveness: A Dialogue Between Paul Ricoeur and Sorin Antohi*, <http://www.janushead.org/8-1/ricoeur.pdf>, consultat în data de 1 septembrie, 2017; (ceea ce înseamnă că această carte are perspectiva unei memorii atenuate. Acesta este cuvântul pe care aș vrea să-l asociez cu iertarea. Memoria relaxată nu încearcă să uite răul suferit sau comis. Încearcă să vorbească mai degrabă fără furie. Mă gândesc la mesajul: *Sine ira nec studio*, care vine din Analele lui Tacitus. Astfel, fără furie și fără prejudecăți. Deci, de ce spun că a existat un moment în discuția mea despre memorie care a anunțat, într-un fel, problema iertării? Acestea sunt reflecțiile mele asupra recunoașterii trecutului amintit: în acest moment vorbesc despre „micul miracol al recunoașterii. Și m-am interesat de acest lucru fără să știu că va fi o continuare în capitolul despre iertare.”)

¹⁴Valeriu Anania, *op.cit.*, p. 330;

¹⁵ idem, p. 331;

fără îndoială, patriarhul Justinian, care beneficiază aici de o paletă largă de mărturii menite să concureze cu o imagine cvasi-negativă a prelatului care a condus Biserica Ortodoxă Română în vremuri cât de poate tulburi și de discutabile. Evoluția relațiilor dintre patriarhul atât de contestat la început și călugărul Bartolomeu este de departe spectaculoasă. Stilul în care este zugrăvită imaginea celui pe care-l cunoscuse anterior întâlnirii providențiale de la mănăstirea Bistrița, pe holurile unei instituții unde-i ceruse ajutorul și unde fusese refuzat franc, creionează un portret care transgresează granițele unei descrieri obiective, căpătând dimensiunea unei mărturii afective. Din perspectiva memoriei afective chipul patriarhului Justinian devine o imagine-model de om și călugăr. Detaliile disponibile în text pot beneficia de credibilitate atâta timp cât cititorul este dispus să le accepte ca fiind reale. În retorica confesiunii pot fi ridicate numeroase semne de întrebare cu privire, nu la autenticitatea mărturisirilor, ci la intenția cu care acestea au fost lansate. Credibilitatea lor poate fi susținută și de simplul fapt că, în alte ocazii, scriitorul nu se sfiește să se poziționeze diferit față de ceilalți doi succesori ai lui Justinian pe care îi portretizează din aceeași perspectivă a unei subiectivități temperate, uneori nuanțată.

Spre deosebire de volumul de *Memorii*, complex prin însăși dimensiunea sa și prin varietatea narativă pe care o întâlnim, în *Rotonda plopilor aprinși* stilul este mult mai echilibrat, ordonat și concentrat pe dezvoltarea, pas cu pas a portretelor unor oameni mai mult sau mai puțin providențiali pe care Valeriu (Bartolomeu) Anania i-a întâlnit. Volumul se citește pe nerăsuflăte nu numai pentru frumusețea și arta stilului descriptiv, ci și pentru subiectele supuse portretizării: Tudor Arghezi, Anton Holban, Ion Luca, Gala Galaction, Lucian Blaga, Victor Papilian și Marin Preda. Nume care nu mai au nevoie de nicio prezentare pentru un cititor familiarizat cu intelectualitatea vremii. Fiecare pagină dezvoltă în tușe atent măsurate câte o trăsătură, frumusețe sau neputință a omului surprins. Stăpânind excepțional arta expunerii subiective și afective, Valeriu Anania lasă să zboare dintre paginile cărții, ilustrate literare cu oameni a căror biografie afectivă este în mod fericit completată. Cu alte cuvinte „mărturisirile dobândesc prin scris o nouă dimensiune, non-ficțiunea fiind transformată în produs al imaginației. Banalitățile și spectaculosul existenței consemnate capătă o nouă șansă sau o altă aură, o semnificație care poate releva indirect o calitate literară. Cosmetizarea faptelor nu înseamnă doar regândirea autenticității. Expresivitatea limbajului dezvoltă și ea ambiția de a face din niște experiențe de viață, într-o anumită măsură, literatură.”¹⁶ În această lumină *Rotonda* devine o veritabilă spirală a prieteniei, a apropierii, a singurătății cumpănite, a bunului simț și duioșiei. În fiecare medalion literar găsim în egală măsură apelul la aceste trăsături.

Ceea ce le ridică valoarea literară este faptul că depășesc prin limbaj și tehnică narativă o evocare previzibilă și idealistă. Imaginea lui Tudor Arghezi este creionată cu sfiala discipolului care nu a pregetat să-și „cântărească” talentul literar strecurându-i „Meșterului” câteva dintre creațiile sale în versuri. Confirmarea o va primi după câteva săptămâni prin mărturisirea: „Îți mulțumesc, părinte Anania!” de vreme ce Arghezi îl aprecia nu numai ca om al lui Dumnezeu, dar și ca viitor scriitor. Din confesiunea autorului, în vara aceluiași an, 1950, va începe să scrie poemul dramatic *Miorița* care va și primi o neașteptată *Predoslovie* ca o reconfirmare a valorii celui care se contura din ce în ce mai mult, scriitorul Valeriu Anania. Dincolo de evocările din care transpar numeroase momente de profundă afecțiune și care zugrăvesc un Arghezi sensibil și profund, sunt zugrăvite și momente în care spiritul mucalit arghezian se manifestă în toată „seriozitatea” lui. Două exemple menite să surprindă

---

¹⁶ Cristina Stan, Sunt autobiografiile literatură?, în <https://hyperliteratura.ro/sunt-autobiografiile-literatura/>, consultat în data de 21 martie 2018;

ambele aspecte sunt îndestulătoare. Pe Arghezi profund uman și sensibil, îl găsim zugrăvit într-o relatare despre reîntoarcerea, după ani, la mănăstirea Cernica, acolo unde retrăind anii de călugărie și, poate regretele ascunse ale neputinței umane, „și-a prins capul în palme, și a început a plânge cu adevărat, abandonându-se într-o cascadă de sughituri.”¹⁷ Ipostaza care dădea farmec omului Arghezi este, fără îndoială, cea în care „estetica urâtului” devenea și o formă de manifestare personală. Întâlnirea cu marele Arghezi este trecută prin filtrul rememorării unui episod în care un gazetar dornic să-l vadă cu ochii lui pe marele Ibsen îl găsește pe (supra)omul „mâncând liniștit crenvurști și bând bere...”¹⁸ Vocea pițigăiată „sfădindu-se cu niște oameni”¹⁹ nu se dezice: „Iartă-mă, părinte, sunt niște măgari din mahalaua mea, pe care-i tocnesc cinstit să-mi sape la vie. Ei bine, toată ziua se duc la gard să se... de trei ori pe ceas, iar seara pretind polul întreg. Fir-ar ai dracului...Apoi cu un surâs diafan: Poftiți, vă rog, în casă!”²⁰

Aceeași „Doamna Memorie”²¹ după expresia lui Eugen Simion, îl determină pe Valeriu Anania să-i dedice câteva pagini, ca o dedicație, lui Gala Galaction, cel ce l-a purtat pe Paul din Tars în sufletul lui ca pe o obsesie. Poate că nu succintele informații biografice despre Gala Galaction vor fi reținute de cititor, cât intensul moment din final când „încercând să murmur versuri din Eminescu...în podul palmei mele a tresărit, pentru o secundă, degetul său mijlociu...”²²

Anton Holban este o altă figură evocată prin labirintul memoriei de scriitor. Reținem portretul profesorului model de care-l lega mai ales mai ales „amintirile scriitorului care mijeia în mine.”²³ Imaginea lui Holban impresionează prin câteva trăsături pe care Anania are grijă să le puncteze: statura intelectuală deosebită comparabilă cu cea a lui Eugen Ionescu, familiaritatea pe care o arăta elevilor și mai ales deschiderea pe care o manifestase față în față cu pasiunea pentru literatură a unui școlar. Sfârșitul lui Holban, terifiant prin detalii va naște o altă invitație la...literatură: romanul *Craniu în flăcări* care va muri după prima jumătate de pagină.

Ample pagini de memorie afectivă îi sunt dedicate lui Victor Papilian, medicul care-l primește pentru prima dată pe tânărul Valeriu Anania recitându-i versurile dintr-o poezie publicată în *Gândirea*. De reamintit că scriitorul se afla într-un amplu proces de recuperare a încrederii în oameni după ce trăise „iadul – dostoievskian – al durerii de a nu mai putea iubi”, în urma unor denunțuri împotriva sa făcute chiar de oameni pe care îi iubise. Gândul de a deveni medic îl adusese în fața lui Victor Papilian cu care va avea îndelungi conversații pe teme literare, dar și medicale. Nu lipsesc desigur din firele nuanțate ale memoriei afective nici evocările comice, cum este cel modalităților de copiere la examenele medicale, nici întâlnirile providențiale pe care le are la Societatea Scriitorilor din Ardeal condusă de Papilian.

O evocare interesantă este cea care îl are în centru pe Marin Preda, editorul „volumașului” de versuri, din 1971, *Geneze*. Ceea ce este caracteristic evocărilor din acest volum constă în pentru toți scriitorii evocați este elementul surprinzător, de noutate, aparent banal, dar care, cu o infuzie bine dozată de umor, reușește să definească întocmai spiritul

---

¹⁷ Valeriu Anania, *Rotonda plopilor aprinși. De dincolo de ape*, cu o prefață de Dan C. Mihăilescu, Editura Polirom, Iași, 2009, p. 56;

¹⁸ idem, p. 28;

¹⁹ ibidem;

²⁰ ibidem;

²¹ Eugen Simion, <http://revistacultura.ro/cultura.php?articol=2667>, consultat în data de 30 martie 2018;

²² Valeriu Anania, *Rotonda...*, p. 86;

²³ idem, p.97;

fiecărui „aprinș” evocat. Marin Preda va rămâne în memoria cititorului mai ales prin evocarea conflictului dintre propriul fiu, Nicușor și un copilul negru. Umorul e irezistibil: pe de o parte vocabularul tipic moromețian face deliciul lecturii, pe de altă parte comportamentul intempestiv al lui Preda, dominat de aburii alcoolului care sfârșește prin a da dreptate celui care și-a apărât limba cu pumnii: „-Auzi, domnule, să răză el de limba omului...”²⁴

Singurii care ies din această atmosferă în care umorul dispare ca un semn de respect și ca o formă de solemnitate față de statura oamenilor evocați sunt filosoful Lucian Blaga și poetul ascet Vasile Voiculescu. Evocarea lui Lucian Blaga, mult cumpănită, după mărturisirea autorului nu este o expresie a unei prietenii foarte apropiate. Alege însă să nu-l excludă din acest cerc al prietenilor „apropiați” tocmai pentru că el avea pentru filosoful român o profundă admirație. Pentru că încercase aventura Mioriței în opera sa dramatică, Anania este felicitat de Blaga precizând că și el se gândise la o transpunere dramatică „Dar vezi mie *Miorița* mi s-a părut întotdeauna o idee circulară, așa, ca roțile de foc ale lui Iezechiel... Se tot învârtea și nu știam de unde s-o apuc...”²⁵. Iar Constantin Noica comentează, ca o fericită prelungire a spuselor lui Blaga: „Toată lumea cunoaște *Miorița*, numai Blaga a înțeles *mioriticul*.”²⁶ Poate că dorul lui Blaga, statuat la nivel de concept în filosofia lui, vibra cu intensitatea dorului lui Valeriu Anania. Vasile Voiculescu este zugerăvit cu sentimentul că se zugerăvește un sfânt pe peretele unei biserici. El se furișează în sufletul autorului cu aceeași discreție și simplitate cu care trăia și cu care scria. Pauperitatea cotidiană menită să-i îngrijoreze pe cei apropiați o trăia cu asumarea conștientă a unui călugăr isihast pentru care mântuirea sufletului e tot ceea ce mai poate aștepta. Poetul *Poemelor cu îngeri* îi oferă scriitorului privilegiul de a asista la o nebănuită înălțime duhovnicească pe care doctorul Voiculescu o trăia cu dezinvoltura omului îndumnezeit. Opera pare să fie desprinsă din aceleași tainice fresce în care s-a retras. Nevoia lui Valeriu Anania de a-și umple singurătatea cu lumina prietenilor, venită din „aprinșul” iubirii are își găsește explicația și în considerațiile lui Constantin Noica despre tânărul egiptean antic care, trecând toate treptele inițierii, ridică ultimul vâl și se vedea îndărătul lui pe sine, omul cel tânăr. Nu senzațiile, nu lucrurile, nu legile intelectului pot umple vidul vieții. Vidul vieții îl umple doar Viața.”²⁷ În această paradigmă pentru Valeriu Anania Viața erau prietenii.

Un dor limpezit dintr-o singurătate mereu adăpată din izvoarele prieteniei, un dor care rezonază în prieteni cu care se poartă controversa, duelul intelectual și spiritul de corectitudine. Autorul Rotondei mărturisea despre singurătate ca pretext pentru prietenie sau despre cum prietenii pot deveni bucuria singurătății: „Când singurătatea e permanentă, prin vocație sau disciplină, ea poate trăi bucuria de a vedea comunicarea devenind comuniune. E ceea ce se întâmplă, cred, în cartea mea de amintiri literare, unde eroii, autorul și cititorii alcătuiesc o obște”²⁸

În volumul *Dragostea și vântul*, Aurel Sasu relatează o emoționantă întâlnire între Valeriu Anania și Geo Bogza, în parc, pe o bancă, în Cișmigiu. După plecarea lui Valeriu Anania, Geo Bogza stă în picioare multă vreme, „înalt și drept ca un paznic de far.” Rămăsese ridicat „în semn de omagiu adus depărtării celui alt”²⁹. Se poate spune că întregul

---

²⁴ Valeriu Anania, *Rotonda...*, p.193;

²⁵ idem. p. 146;

²⁶ Constantin Noica, *Eseuri de Duminică*, Editura Humanitas, București, 2013, p. 86;

²⁷ Constantin Noica, *Povestiri despre om*, Editura Humanitas, București, 2013, p. 166;

²⁸ Ioan Pinte, *Însoțiri în turnul Babel*, Editura Omiscop, Craiova, 1996, p. 188.

²⁹ Aurel Sasu, *Dragostea și vântul, Glose la memoriile lui Valeriu Anania*, Editura Eikon, Cluj-Napoca, 2011, p. 162;

volum al Rotondei este o ridicare în poziție de drepti, un omagiu adus depărtării celorlalți. Depărtare și, în același timp, eternă apropiere.³⁰

Valeriu (Bartolomeu) Anania a fost omul și scriitorul care, străbătând un drum sinuos, anume făcut pentru sufletele tari, a devenit o emblemă a unei generații, o figură contestată și admirată în egală măsură, un mitropolit cărturar care continuă și întregește seria mitropoliților cărturari din vechime sau mai recent și de asemenea un nume de referință în cerul marilor nume ale României secolului XX. Poate că e momentul ca, prin contribuții serioase în acest segment, opera integrală a scriitorului Valeriu (Bartolomeu) Anania să fie evaluată în mod obiectiv nu numai prin raportare la valorile deja stabilite ale literaturii, ci și prin raportare la contextul cultural, social și politic în care acestea au fost scrise și (ne)publicate.

BIBLIOGRAPHY

- *The Orthodox Bible*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București;
- Anania, Valeriu, *Memoires*, Editura Polirom Iași, 2011;
- Anania, Valeriu, *Rotonda of the burning poplars. From the foam of the sea, Preface by Dan C. Mihăilescu*, Editura Polirom, 2009;
- Lejeune, Philippe *The autobiographical pact*, translated by Irina Margareta Nistor, București, Ed. Univers Enciclopedic, 2000;
- Noica, Constantin, *Sunday essays*, Editura Humanitas, București, 2011 ;
- Noica, Constantin, *Tales about the human after a book by Hegel*, with a foreword by Sorin Lavric, Editura Humanitas, 2009 ;
- Pinteau, Ioan, *Accompaniments in the Tower of Babel*, Editura Omniscope, Craiova, 1996;
- Pologea, Doina, *A window to the sacred*, Preface by Dorin Ștefănescu, Editura Limes/Renașterea, 2018;
- Sasu, Aurel, *The love and wind. Glosses at Valeriu Anania's Memoires*, Editura Eikon, Cluj-Napoca, 2011;
- Simion, Eugen, *Fiction of personal diary. Is there a diary poetics?*, Ediția a II-a revăzută și adăugită, Editura Virtual, 2010;

Articles

- Lejeune, Philippe, *Pour l'autobiographie, propos recueillis par Michel Delon*, in Magazine littéraire (Les écritures du Moi: de l'autobiographie a l'autofiction), nr. 409, mai, 2002, p. 14;
- *Memory, History, Forgiveness: A Dialogue Between Paul Ricoeur and Sorin Antohi*, <http://www.janushead.org/8-1/ricoeur.pdf>, consultat în data de 1 septembrie, 2017;
- Pologea, Doina, *Valeriu Anania or the nuances of the fantastic arisen from myths*, în volumul Conferinței Internaționale „Literature, Discourse and Multicultural Dialogue”, ediția a II-a (LDMD 2), editat de Iulian Boldea și colectiv, Universitatea „Petru Maior”, Târgu-Mureș, 4-5 decembrie 2014;
- <https://yussufkhalid.wordpress.com/2010/01/25/autobiografia-si-autofictiunea-contract-de-lectura-si-modalitate-textuala/>, consultat în data 21 martie 2018;
- Stan, Cristina, <https://hyperliteratura.ro/sunt-autobiografiile-literatura/>, consultat în data de 21 martie 2018 ;
- Eugen Simion, *Autobiography*, în *Caiete critice*, nr. 1–2 (243–244), 2008,

---

³⁰ Doina, Pologea, O fereastră spre sacru, Introducere în opera lui Bartolomeu Valeriu Anania, Editura Limes/Renașterea, 2018, p. 140;

Iulian Boldea, Dumitru-Mircea Buda, Cornel Sigmirean (Editors)
MEDIATING GLOBALIZATION: Identities in Dialogue
Arhipelag XXI Press, 2018

- Simion, Eugen, <http://revistacultura.ro/cultura.php?articol=2667> ,
<http://revistacultura.ro/cultura.php?articol=2694> ,
<http://revistacultura.ro/cultura.php?articol=2721> consultate în data de 30 martie 2018 ;
- Vrabie, Diana, *Paradigms of the autobiographical discourse*,
<http://www.diacronia.ro/ro/indexing/details/A747/pdf> , consultat în data de 3 aprilie ;